

Agnieszka Kijak <https://orcid.org/0000-0002-4547-3798>
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
e-mail: agnieszka.kijak@uph.edu.pl

Towarzysz, przyjaciel, wróg... – postrzeganie psa na przykładzie wybranych tekstów

Streszczenie

Artykuł stanowi przegląd badań na temat społeczno-kulturowego obrazu psa. Autorka odnosząc się do nich, przedstawia różne sposoby postrzegania tego zwierzęcia zależne od czasów i rodzaju źródła. W artykule uwzględniono opracowania dotyczące występowania psa w literaturze, filmie oraz tekstach użytkowych. Jak pokazała przeprowadzona przez autorkę analiza, istotny materiał w badaniach nad postrzeganiem tego zwierzęcia wyekscerpowano ze słowników zawierających katalog utrwalonych kulturowo związków frazeologicznych. Wartościowe okazały się także nowsze źródła, zwłaszcza internetowe. Prześledzenie różnorodnych opracowań na temat psa w wybranych tekstach pozwoliło na pokazanie, jak zmieniał się jego obraz, oraz wskazanie głównych czynników wpływających na te zmiany, a także sformułowanie prognoz dotyczących dalszych przeobrażeń w jego postrzeganiu.

Słowa kluczowe: pies, językowy obraz świata, komunikacja internetowa, frazeologia, ekspresywnizm

Historia psa w życiu człowieka

Uważa się, że pies jest zwierzęciem najwcześniej udomowionym przez człowieka. W Azji najstarsze ślady pochodzą sprzed około stu tysięcy lat przed naszą erą, a na terenach dawnego Kanaanu potwierdzono, że pies pojawił się w życiu człowieka około ośmiu tysięcy lat przed naszą erą (Lemański, 2011: 51). Domestykacja nastąpiła prawdopodobnie na skutek styczności człowieka pierwotnego z wilkiem, która nie należała do rzadkości, i być może niektóre znalezione wilcze szczenięta otaczano opieką i wychowywano. Później oswojone zwierzęta wędrowały razem z człowiekiem (Karczmarczyk, 1997: 302). W ciągu tysiącleci wyhodowano wiele ras psów użytkowych. Powstały między innymi psy pasterskie, myśliwskie oraz obronne (Karczmarczyk, 1997: 303). Również w Polsce

występowanie psów datuje się już w zamierzchłych czasach. Najstarsze ślady pochodzą z Sandomierza około czterech tysięcy lat przed naszą erą (Karczmarczyk, 1997: 305). Najdawniejsze pisane wzmianki o nim dostrzegamy w kronice Galla Anonima (XI–XII wiek). W średniowieczu popularne były rasy używane do polowań, takie jak: psy gończe, charty, wyły i brytany (Karczmarczyk, 1997: 306). W XX wieku funkcje psa rozszerzyły się o ratownictwo, w tym ratownictwo górskie i wodne, a także udział w akcjach policyjnych i wojskowych¹. Pies odgrywa istotną rolę także w medycynie, psychologii oraz różnego rodzaju terapii (Bagnowska, 2019: 108).

Ze względu na zaobserwowany istotny związek psa z człowiekiem powstało już wiele prac dotyczących postrzegania tego zwierzęcia, które zostało utrwalone w różnych tekstach. W niniejszym artykule zebrano informacje uzyskane z opracowań odnoszących się do owych – wybranych w pewnej mierze arbitralnie – publikacji, celem prześledzenia obrazu psa – odmiennego w zależności od typu tekstu oraz czasu, w którym powstał. Pozwoliło to na stworzenie miniprzeglądu sposobów postrzegania tego czworonoga oraz wyciągnięcie wniosków dotyczących zachodzących w nich zmian.

Pies w świetle danych leksykograficznych

Odzwierciedlenie przekonań o tym, że pies jest najwcześniej udomowionym zwierzęciem, znaleźć można także w definicjach zawartych w słownikach etymologicznych przywołanych przez Dariusza R. Piwowarczyka rozważającego pochodzenie słowa *pies* (Piwowarczyk, 2021). Taki wniosek można wysnuć na podstawie informacji zawartych w słownikach Aleksandra Brücknera (1927) oraz Krystyny Długosz-Kurczabowej (2008), która etymologię słowa *pies* uznaje za niejasną i podaje kilka hipotez, z których jedna zakłada związek tego wyrazu z prasłowiańskim wyrazem *pecus* oznaczającym bydło oraz założenie, że pies był pierwszym udomowionym zwierzęciem (Długosz-Kurczabowa, 2008: 492).

Historii relacji człowieka i psa odpowiadają definicje słownikowe zawarte w leksykonach ogólnych. W *Słowniku wileńskim* (SWil) datowanym na drugą połowę XIX wieku znajdujemy definicję psa, zgodnie z którą jest to zwierzę ssące, należące do rzędu drapieżnych. Wyróżniono w niej trzy rodzaje psów: psy właściwe, psy wilki oraz psy szakale.

W *Słowniku języka polskiego* Witolda Doroszewskiego (SJPD) możemy przeczytać, że pies to ‘zwierzę domowe, często tresowane dla specjalnych celów, np. tropienia zwierzyny, szukania przestępców, ratowania tonących itp.’. Definicja ta dobrze ilustruje przeznaczenie psów w latach sześćdziesiątych, w których powstał cytowany tom słownika. Cel hodowania zwierząt widoczny jest też w znajdujących się w haśle opisach psów gończych i myśliwskich, wskazujących na istotny udział psów w polowaniach.

Z kolei w najnowszych słownikach – *Wielkim słowniku języka polskiego PAN* (WSJP PAN) oraz *Słowniku języka polskiego PWN* (SJP PWN) definicje są zgoła inne i zwraca się

¹ Już w starożytności psy były wykorzystywane w służbie wojskowej. Do najbardziej cenionych należały dogi tybetańskie, sprowadzone do Europy w trakcie pochodu wojsk Aleksandra Wielkiego (Karczmarczyk, 1997: 309).

w nich uwagę na odmienną niż wcześniej rolę psa w życiu człowieka. W tym pierwszym *pies* zdefiniowany jest jako ‘zwierzę domowe mające cztery łapy, ogon i wilgotny czarny nos, wydające odgłos zwany szczekaniem’ (WSJP PAN), zatem w definicji wskazuje się na cechy wyglądu, ale też charakterystyczne zachowanie. W tym przypadku podkreślono również rolę psa jako towarzysza człowieka, jest to bowiem zwierzę ‘hodowane przez człowieka dla towarzystwa’. Wcześniejsze funkcje psa w definicji też wystąpiły, ponieważ wskazując cel hodowli, napisano pies wykorzystywany jest także ‘do pilnowania domu lub pomocy przy wykonywanych obowiązkach’ (WSJP PAN). Ciekawe wydaje się spostrzeżenie i podkreślenie relacji psa z kotem wyrażone stwierdzeniem, że jest to zwierzę ‘uważane za wroga kota’, co może wynikać ze stereotypowego przekonania, że te zwierzęta się nie lubią i dalej ten pogląd pogłębiać.

W *Słowniku języka polskiego PWN* (SJP PWN) definicja jest krótsza, ale również w niej zaznaczono, że pies to ‘zwierzę domowe hodowane dla przyjemności lub do polowań’.

Słowniki dostarczają nam więc ogólnej wiedzy na temat postrzegania psa w różnych czasach, jednak definicje w nich zawarte mogą determinować dalsze spostrzeżenia na temat tego zwierzęcia. Warto więc pogłębić analizę, odnosząc się również do innych tekstów kultury.

Pies w wybranych tekstach pisanych i mówionych

Pies jako tak długoletni towarzysz człowieka pojawia się w różnego rodzaju pracach. Jednym z najbardziej znanych i najstarszych tekstów kultury jest *Biblia*. Już w niej znaleźć można fragmenty, w których występuje pies. Analizy biblijnych tekstów pod tym kątem dokonał między innymi Janusz Lemański (2011), który jednoznacznie podkreślił nieprzychylny stosunek do psa. Jedyny pozytywny wyjątek stanowią wzmianki o psie w *Księdze Tobiasza*. Sam zaś negatywny obraz tego zwierzęcia badacz wyjaśniał hordami bezpańskich psów, żywiących się padliną. Zwierzęta te ze względu na warczenie uważano za agresywne, źle kojarzono także ich poddańczy sposób zachowania (Lemański, 2011: 94).

Bardziej zróżnicowany sposób postrzegania psa wyłania się z materiałów ze starożytności, zwłaszcza antycznej Grecji, w której jednym z najbardziej znanych czworonogów był Cerber strzegący wejścia do Hadesu, o czym również pisze Lemański. Przeciwnym mu przykładem stanowi Argos – wierny pies Odyseusza (Lemański, 2011: 58). W antycznych pismach greckich znaleźć można jeszcze wiele tak skrajnych opisów, które sprawiają, że obraz psa w tej kulturze nie jest jednoznaczny.

Współcześnie pies jest bohaterem powieści i utworów literackich także dla dzieci. Występuje w polskiej literaturze dziecięcej i młodzieżowej, także wśród obowiązkowych i uzupełniających lektur szkolnych, na przykład: *O psie, który jeździł koleją* Romana Pi-sarskiego, *Psie troski* Toma Justyniarskiego, *Puc, Bursztyn i goście* Jana Grabowskiego. W tego typu utworach pies jest bohaterem pozytywnym, a ich autorzy uczą, czym jest szacunek dla zwierząt, pokazują, jak dbać o swojego pupila, udowadniają, że zwierzęta czują tak samo jak ludzie. Powszechna obecność zwierzęcych bohaterów, zwłaszcza psich, pozwala mówić o ich fenomenie w literaturze popularnej (Kotyczka, 2017, 2019).

Dzięki tłumaczeniom w polskiej kulturze funkcjonują także powieści obcego pochodzenia, które niewątpliwie wywierają wpływ na postrzeganie psa przez czytelnika. Dużym zainteresowaniem cieszą się zwłaszcza pozycje opowiadające o trudnościach wynikających z opieki nad psem, jednak pokazujące przede wszystkim radość, jaką dostarcza, rozpraszając i odciągając od problemów i pomagając w wyzwoleniu od nieprzyjemnych uczuć (Kotyczka, 2017: 172). Do takich książek zaliczyć można znane i zekranizowane powieści *Marley i ja*, *Życie, miłość i najgorszy pies świata* Johna Grogana czy też seria Williama Bruce'a Camerona: *Misja na czterech łapach* (filmowy tytuł: *Był sobie pies*), *O psie, który wrócił do domu*, *O psie, który dał słowo* i inne. Wymienione wyżej przykłady pokazujące pozytywny obraz psa, pełniące też funkcję dydaktyczną, jak lektury szkolne czy terapeutyczną, pozwalającą oderwać się od problemów, również są wynikiem zmieniających się relacji między psem a człowiekiem. Jednak, jak widać, we wcześniejszych zapisach pies nie zawsze ukazywany był w pozytywny sposób i to one w dużej mierze wpłynęły na społeczno-kulturowy obraz psa.

Związki frazeologiczne z leksemem *pies*

Pewien obraz psa wyłania się z tekstów literackich, o których była mowa. Są one jednak w dużej mierze subiektywne między innymi ze względu na obecne w nich perswazję czy też funkcję dydaktyczną, którą pełnią. O tym, jak jest postrzegany pies w społeczeństwie, można przekonać się także dzięki innym tekstom kulturowym. Niewątpliwie bogactwo stanowią związki frazeologiczne zawierające leksem *pies*. Połączenia wyrazowe tego typu znaleźć można między innymi w przywołanych wcześniej słownikach języka polskiego, ale też w specjalistycznych słownikach frazeologicznych, na przykład Stanisława Skorupki (2002). Zaskakiwać może, że pomimo popularnego w Polsce stwierdzenia, że pies jest najlepszym przyjacielem człowieka, zdecydowana większość frazeologizmów odnosi się do psa krytycznie. Do takich wniosków doszli badacze, którzy analizowali wybrane związki, między innymi Alicja Nowakowska (2003) zajmująca się zagadnieniem sfrazeologizowanych porównań odczasownikowych, w których człowiek zestawiony jest ze zwierzętami. Pies pojawia się w toku analizy tylko jeden raz w zdecydowanie wyrażającym negatywne konotacje związku *zły jak pies*.

Dużo więcej frazeologizmów odnoszących się do psa przeanalizowała Katarzyna Mosiołek-Kłosińska (1995), która badała zagadnienie motywacji tego typu połączeń wyrazowych zawierających wyrazy *pies* i *kot*. Po przeanalizowaniu 75 jednostek leksykalnych ustaliła, że często są one motywowane sposobem życia zwierzęcia. Jednak ukazany w nich obraz psiego funkcjonowania dotyczy przede wszystkim czworonogów podwórzowych lub bezpańskich. W związku z tym ich wydźwięk jest jednoznaczny, a mianowicie *pies jest gorszy niż człowiek* (Mosiołek-Kłosińska, 1995: 25). Ta gorszość jest widoczna także w grupie zaklasyfikowanej przez badaczkę jako wynik subiektywnych sądów człowieka o psie, w której przeplatają się konotacje lekceważenia i pogardy, na przykład w związkach: *pies z kulawą nogą*, *klamie jak pies*, *na psa urok!* (Mosiołek-Kłosińska, 1995: 27). Negatywne konotacje odnajduje badaczka także w związkach frazeologicznych pokazują-

cych stosunek ludzi do psa. Połączenia wyrazowe, takie jak: *jak zbity pies*, *Pogoda taka, że żal psa z domu wygnąć*, wyrażają oprócz gorszości, także litość człowieka w stosunku do psa (Mosiołek-Kłosińska, 1995: 28). Podobne skojarzenia budzą też sformułowania, których bazą motywacyjną jest stosunek psa do ludzi. Dotyczą one zachowania psa, takiego jak szczekanie, gryzienie i bycie agresywnym, na przykład: *X jest zły jak pies*, *Na biednego zawsze psy szczekają*. Na podstawie innych sądów o psie, takich jak *X zszedł na psy*, konotacje te odnoszą się do sfery moralnej i wyrażają przekonanie o tym, że pies jest nieczysty i niegodziwy (Mosiołek, 1992: 303).

Pozytywne skojarzenia wyraża tylko kilka związków, które mówią o przywiązaniu psa do człowieka, na przykład: *psie przywiązanie*, *wierny jak pies* (Mosiołek-Kłosińska, 1995: 29). Jedna grupa wskazanych przez badaczkę związków frazeologicznych zawiera połączenia wyrazowe motywowane cechami biologicznymi oraz funkcjami ich organizmów. Tego typu jednostki nie zawierają elementu oceny (Mosiołek-Kłosińska, 1995: 26).

Do podobnych wniosków doszli Zuzanna i Paweł Błajetowie (2017), którzy również zwrócili uwagę na przeważająco pejoratywny obraz psa w polskich związkach frazeologicznych. Zwierzę to jest symbolem wad, na przykład: nielojalności, nieszczerości, zdradliwości, interesowności, wredności, służalczości, nieczystości. Ponadto – jak stwierdzili Zuzanna i Paweł Błajetowie – „pies symbolizuje coś lub kogoś o niskiej wartości, mało istotnego, niezasługującego na szacunek i godziwe traktowanie”, życie psa zaś to „życie pełne trudów, marne, nędzne i bez powodów do radości” (Błajet, Błajet, 2017: 176–177).

Analiza związków frazeologicznych pokazuje – jak zaznaczyła Mosiołek Kłosińska – tylko niektóre aspekty rzeczywistości. W związku z tym ukazany w nich pies odgrywa rolę służebną, chociaż nie jest to służba wojskowa, ratunkowa czy medyczna, o których była mowa we wstępie. Omawiane połączenia wyrazowe nie odzwierciedlają także psiego udziału w polowaniach czy podczas pasienia zwierząt (Mosiołek-Kłosińska, 1995: 30). Przeanalizowane przez badaczy sądy o psie pokazują, że w staro- i średniopolszczyźnie postrzeganie psa jest zdecydowanie negatywne. Dopiero w XVI wieku pojawiły się pierwsze skojarzenia psa z wiernością, które obecnie – dzięki zmianom kulturowym i społecznym – są coraz bardziej ugruntowane (Raszewska-Żurek, 2010: 78).

Pies w ekspresywnych zwrotach językowych

Kulturowy obraz psa, czyli to, jak jest on postrzegany, można znaleźć także w ekspresywnych zwrotach językowych, o których pisze Joanna Zimnowoda (2003). Autorka skupiła się na zagadnieniu opozycji człowiek – zwierzę, a w toku swoich badań wykazała, że w słownictwie ekspresywnym istotną rolę odgrywa również pies. Do opisu człowieka używa się ogólnych określeń odzwierzęcych, takich jak: *leb*, *ryj*, czy *morda*. Wykorzystuje się je jednak w zwrotach odnoszących się do niemiłych zdarzeń, na przykład: *brać się za lby*, *dostać w ryja czy morda w kubel* (Zimnowoda, 2003: 105). Kobiętę określa się obraźliwie *suką*, a mężczyznę: *psem na baby*, *psim synem* (Zimnowoda, 2003: 109).

Słowo *pies* i jego pochodne, a także synonimy używane są w funkcji wyzwisk, na przykład: *ty + psie*, *sukinsynu*, *burku*, *kundlu* (Zimnowoda, 2003: 110). Określając kogoś

psem, w sposób obraźliwy i pogardliwy wyraża się odczuwane w stosunku do niego złość i niechęć (Sojka-Masztalerz, 2010: 17). Z wykorzystaniem leksemu *pies* ocenia się i wartościuje negatywnie sytuacje, na przykład *pogoda pod psem*, lub miejsce: *tam, gdzie psy dupami szczekają* (Zimnowoda, 2003: 112). Maria Peisert ustaliła, że większość połączeń wyrazowych z leksemem *pies* oraz przymiotnikiem *psi* ma negatywne znaczenie (Peisert, 2004: 95). Przedstawione przykłady pokazują, że leksem *pies* zwykle utożsamia najgorsze cechy człowieka i otoczenia, a jego użycie służy do negatywnego wartościowania. Można więc powtórzyć za Zdzisławem Kempfem, że istnieje opozycja wyrażen lepszych – odnoszących się do ludzi, na przykład: *umierać, jeść, głowa, twarz* – oraz gorszych, dotyczących zwierząt, w tym także psów, na przykład: *zdychać, żreć, łeb, pysk* (Kempf, 1985: 127).

Ciekawej obserwacji dokonała Urszula Kolberová, która zauważyła, że *pies* nie tylko ma negatywne konotacje, lecz także że w języku polskim od tego wyrazu nie tworzy się odbieranych pozytywnie afektonimów ani deminutywów – zwroty *Ty mój piesku, mój kundelku, moja suczko* nie brzmią czule i nadal są nacechowane ujemnie (Kolberová, 2014: 31). Utrwalone w kulturze określenie *szczeniak* odnoszące się do młodego osobnika psa ma miłsze konotacje, ponieważ treść znaczeniowa leksemu *młodość* obejmuje na ogół dobrze kojarzące się ko ponyenty ujmujące ten okres życia procesualnie jako czas rozwoju prowadzący do osiągnięcia pełnej dojrzałości biologicznej. A *pies* jest jednym z nielicznych zwierząt, dla którego takie określenie wyrażające znaczenie młodości zostało utworzone (Ziajka, 2019: 238).

Negatywne konotacje z leksemem *pies* odnajdujemy także w środowiskowych odmianach języka. Najlepszym tego przykładem jest socjolekt środowisk przestępczych, w którym *psem* nazywa się strażnika więziennego, ale jest to też ogólne określenie policjanta. W gwarze szoferskiej *pies* oznacza natomiast funkcjonariusza patrolu drogowego. Ze względu na relacje między osobami posługującymi się tymi odmianami języka oraz funkcjonariuszami motywacja wydaje się oczywista i podobna do tej, która towarzyszy użytkownikom języka ogólnego.

Przywołane w tej części badania wyraźnie pokazują posługiwanie się nazwami zwierząt jako środkami językowymi mającymi na celu upokorzenie lub ośmieszenie kogoś, o którym pisał Jarosław Pacuła (2020). Słowo *pies* ma szczególnie negatywny wydźwięk i szeroki zakres, ponieważ może odnosić się zarówno do osób, jak i miejsc czy sytuacji.

Pies w internecie i współczesnych badaniach ankietowych

Powyższe spostrzeżenia potwierdzają to, co już zaznaczono, że frazeologia ma wybiórczy charakter i przedstawia wyselekcjonowane elementy rzeczywistości, na podstawie których można wyciągać pewne wnioski na temat postrzegania psa. Ich uzupełnienie mogą stanowić niewątpliwie nowsze badania, które uwzględniają także inne wypowiedzi na temat psa, zwłaszcza te funkcjonujące w internecie. O dużej roli tego zwierzęcia w życiu człowieka świadczy samo zainteresowanie nim w nowych mediach, w których pojawia się on jako *piesel*². Powstało więc nowe słowo, które nadal żyje, ponieważ od tego rze-

² Odpowiednik angielskiego słowa *doge*.

czownika utworzono inne wyrazy, takie jak przymiotnik *pieselowy*. Sam *piesel*, który może być traktowany jak forma zdrobniała na równi z *pieskiem* (Burkacka, 2015: 396).

Dużą zażyłość z psami pokazują tworzone na wzór ludzkich nekropolii cmentarze będące miejscami pochówku tych zwierząt. Wyraz przywiązania do psów stanowią przede wszystkim inskrypcje przeniesione także do sieci i analizowane przez Katarzynę Sobstyl, która zwróciła uwagę na to, że odzwierciedlają one miłość, tęsknotę i wdzięczność (Sobstyl, 2020: 171). Pies jest określany aniołkiem, kochaniem czy skarbem, o czym pisze Urszula Kolberová, która również analizowała inskrypcje zamieszczone na wirtualnych cmentarzach (Kolberová, 2016: 55).

Wiedzę na temat współczesnego obrazu psa można czerpać również z innych źródeł, na przykład ogłoszeń internetowych dotyczących sprzedaży bądź oddania/przekazania psa. Barbara Cyrek, analizując tego rodzaju materiał, zwróciła uwagę na różnice w traktowaniu psa, którego podczas sprzedaży uznaje się za przedmiot mający właściciela, natomiast w przypadku chęci oddania pisze o nim w sposób podmiotowy, ponieważ poszukuje się dla niego nowego opiekuna (Cyrek, 2017: 101).

Przeprowadzone i opisane badania pokazują, że obraz psa w internecie jest więc w przeważającym stopniu pozytywny. Do takiej konkluzji doszła również Katarzyna Sobstyl, która jednak nie zadowolili się tą konstatacją, lecz zwróciła uwagę na przypadki internetowych tekstów nieprzychylnie odnoszących się do psa i postanowiła zbadać przyczyny takiego postrzegania tego zwierzęcia. Wnioski, które wyciągnęła z przeprowadzonych obserwacji, sprowadzają się do stwierdzenia, że negatywna conceptualizacja wynika przede wszystkim z subiektywizmu, odniesienia jedynie do własnych doświadczeń, a także emocji. Autorka artykułu skonstatowała, że osoby wyrażające niezyczliwe opinie na temat psów nie chcą wejść z nimi w interakcje i nie potrafią prawidłowo odczytać ich sygnałów komunikacyjnych (Sobstyl, 2019: 238).

Zakończenie

Dominujący negatywny stosunek do psa wyrażany w związkach frazeologicznych, podczas gdy w potocznym myśleniu pies ma raczej konotacje pozytywne, wydawać się może zaskakujący. Jak piszą Zuzanna i Paweł Błajetowie, można go tłumaczyć związkiem z dwoistością natury psa: z jednej strony pies jest zwierzęciem udomowionym od wielu tysięcy lat i najbardziej z wszystkich zwierząt „uczłowieczonym”, ale drugiej strony dostrzegamy (podejrzewamy) w nim cały czas pierwiastek dzikości, nieprzewidywalności (na przykład pies spuszczonej ze smyczy w lesie nierzadko staje się na powrót dzikim zwierzęciem) (Błajet, Błajet, 2017: 178).

Ponadto, jak z kolei zauważa Urszula Kolberová, zjawiska utrwalone w języku przez tradycję zmieniają się wolno, a sami jego użytkownicy często przejmują je niejako automatycznie, podświadomie, powtarzając obiegowe zwroty, które tym samym w języku się utrwalają. Kilkanaście lat temu uznała ona, że psom również przyjdzie długo zaczekać na pozytywną zmianę ich wizerunku zawartą w języku (Kolberová, 2014), jednak już kilkanaście miesięcy później zaobserwowała, że pies zyskuje coraz większą sympatię

w społeczeństwie (Kolberová, 2016). Zmiana, która niewątpliwie cały czas następuje, widoczna jest zarówno w gotowych publikacjach naukowych³, jak i materiałach, zwłaszcza w źródłach internetowych w postaci forów i portali społecznościowych i tematycznych, wciąż jeszcze czekających na opracowanie.

Bibliografia

- Bagnowska M. (2019), *Najlepszy przyjaciel człowieka. Pies w roli terapeuty*, „Parezja”, t. 2, s. 108–121.
- Błajet P., Błajet Z. (2017), *Metafora z motywem psa, czyli o bliskości odległych kultur*, „Edukacja Międzykulturowa”, nr 1(6), s. 163–181.
- Burkacka, I. (2015), *Dlaczego pieseł i kotel są lepsze od psa i kota, a nieogar jest nie halo? Uwagi o nowszych neologizmach występujących w słownictwie młodzieżowym*, [w:] U. Sokólska (red.), *Odkrywanie słowa – historia i współczesność*, Białystok, s. 395–408.
- Cyrek B. (2017), *Uprzedmiotowanie i uczłowiczenie – wizerunek psa w serwisach ogłoszeniowych*, „Maska”, nr 4, s. 91–102.
- Długosz-Kurczabowa K. (2008), *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego*, Warszawa.
- Karczmarczuk R. (1997), *Pies i człowiek w ciągu stuleci*, „Kosmos. Problemy nauk biologicznych”, t. 46, nr 2, s. 301–312.
- Kempf Z. (1985), *Wyrazy gorsze dotyczące zwierząt*, „Język Polski”, nr 65, s. 125–144.
- Kijak A. (2023), *Imiona psów biorących udział w zawodach sportowych i motywacje ich nadawania*, „Język Polski”, nr 103(2), s. 40–51.
- Kolberová U. (2014), *Wyzwiska z komponentem „pies” w języku polskim*, „Opera Slavica”, t. 24(2), s. 29–37.
- Kolberová U. (2016), *Językowy obraz psa zawarty w inskrypcjach nagrobnych na wirtualnych cmentarzach zwierzęcych*, „Poradnik Językowy”, nr 9, s. 48–57.
- Kotyczka M. (2017), *Kot Bob, pies Bailey i inni. Terapeutyczne właściwości zwierzęcych bohaterów w literaturze popularnej*, „Jak czytać (pop)literaturę”, nr 8, s. 169–186.
- Kotyczka M. (2019), *Na początku była Lassie: fenomen psów i kotów w literaturze popularnej*, [w:] T. Buliński, K. Linda-Grycza, W. Błacharska (red.), *Kot, pies, człowiek: o relacjach międzygatunkowych i kulturowych tego konsekwencjach*, Gdańsk–Sopot, s. 190–206.
- Lemański J. (2011), *Negatywny obraz psa w biblii. Przyczyny i konsekwencje*, „Colloquia Theologica Ottoniana”, nr 1, s. 51–96.
- Mosiółek K. (1992), *Stereotypy psa zawarte w języku polskim*, „Poradnik Językowy”, nr 4, s. 301–304.
- Mosiółek-Kłosińska K. (1995), *Motywacja związków frazeologicznych zawierających wyrazy „pies” i „kot”*, „Etnolingwistyka”, t. 7, s. 21–31.

³ Wśród najnowszych publikacji językoznawczych wspomnieć można o artykułach Ewy Oronowicz-Kidy (2022) oraz Agnieszki Kijak (2023).

- Nowakowska A. (2003), *Człowiek jak zwierzę. Sfrazologiczowane porównania doczasownikowe na podstawie Słownika frazeologicznego języka polskiego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis, Język a Kultura”, t. 15, s. 97–102.
- Oronowicz-Kida E. (2022), *Zwierzę jak człowiek, czyli antropomorfizacja psów w zoonimach i chrematonimach*, „Prace Językoznawcze”, t. 24(2), s. 35–46.
- Pacula J. (2020), *Not only the pies [dog] – on several animalistic names of prison officers in the history of Polish criminal Jargon*, „Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)”, vol. 71(1), s. 91–108.
- Palmes L. (2006), *Językowy obraz psa (badania porównawcze na materiale języka polskiego i niemieckiego)*, „Poradnik Językowy”, nr 1, s. 42–56.
- Peisert M. (2004), *Formy i funkcje agresji werbalnej. Próba typologii*, Wrocław.
- Piwowarczyk D.R. (2021), *O możliwej indoeuropejskiej etymologii wyrazu pies*, „Polonica”, t. 41, s. 51–59.
- Raszewska-Żurek B. (2010), *Ewolucja niektórych elementów stereotypu psa w polszczyźnie*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. 45, s. 65–80.
- Skorupka S. (2002), *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, t. 1–2, Warszawa.
- SeBr – Brückner A. (1927), *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- SJPD – Doroszewski W. (1964), *Słownik języka polskiego*, t. 6, Warszawa.
- SJP PWN – *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/> [dostęp: 30.07.2023].
- Sobstyl K. (2019), „*Bydłę mnie chapsnęło*” – negatywny obraz psa w komunikacji internetowej, [w:] E. Borkowska, A. Borkowski, M. Długolecka-Pietrzak, B. Stelingowska, E. Kozak (red.), *Pies w literaturze, kulturze, języku i mediach*, s. 227–238.
- Sobstyl K. (2020), *Semantyka grzebowisk dla zwierząt na tle miejsc pochówków ludzi. Analiza porównawcza makroznaków*, „Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury”, t. 32, s. 157–171.
- Sojka-Masztalerz H. (2010), *O inwektywach zwierzęcych w języku polskim*, „Acta Universitas Wratislaviensis. Kształcenie”, t. 8(18), s. 11–24.
- SWil – Zdanowicz A. (red.) (1861), *Słownik języka polskiego* Wilno.
- WSJP PAN – Żmigrodzki P. (red) (2007), *Wielki słownik języka polskiego PAN*, <https://wsjp.pl/> [dostęp: 18.07.2023].
- Ziąjka B. (2019), *Wiek zwierząt jako czynnik determinujący sposób ich konceptualizacji*, „Prace Językoznawcze”, t. 21(4), s. 235–251.
- Zimnowoda J. (2003), *Opozycja homo-animal w ekspresywnych zwrotach językowych*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Język a Kultura”, t. 15, s. 103–115.

Abstract

Companion, friend, enemy... – perception of a dog using examples from selected texts

This article is a review of research on the socio-cultural image of the dog. The author presents different systems of perceiving this animal depending on the time and type of text. The article considers studies on the occurrence of the dog in literature, film and applied texts. Important material in the study of the perception

of dogs was extracted from dictionaries containing a catalogue of culturally fixed phraseological compounds. Newer sources, especially online, also proved valuable. Tracing the various studies of dogs in selected texts made it possible to show how the image of the dog has changed and to identify the main factors influencing these changes, as well as to formulate forecasts for further transformations in how it is perceived.

Keywords: dog, linguistic image of the world, Internet communication, phraseology, expressionisms